

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська Академія Наук

Гілея

Науковий вісник

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 95 (№ 4)

Київ – 2015

науковцям лабораторії селекції і генетики ярого ячменю Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН в пам'ять про свого вчителя Віталія Тимофійовича Манзюка.

Список використаних джерел

1. Корчинський А. А. Манзюк Віталій Тимофійович / А. А. Корчинський // Вчені-генетики і селекціонери у галузі рослинництва / УААН. – К.: Аграрна наука, 2000. – Кн.4. – С.170–172. – (Сер.: “Українські вчені-аграрії ХХ століття”).
2. Білинська О. В. Професору Віталію Тимофійовичу Манзюку – 80 / О. В. Білинська // Селекція і насінництво: міжвід. темат. наук. зб. / УААН, Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. – Х., 2009. – Вип.97. – С.276–278.
3. Гурьев Б. П. Вклад учёных института в развитие сельскохозяйственной науки / Б. П. Гурьев // Селекция и семеноводство: republ. mezhd. temat. nauch. sb. / МСХ УССР. – К.: Урожай, 1979. – Вып.41. – С.3–13.
4. Вергунов В. А. Харківський науковий центр з селекції сільськогосподарських культур: історія та сьогодення / В. А. Вергунов, В. П. Петренко, В. М. Ожерельєва: наукове видання / УААН, ДНСГБ, Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. – Х., 2007. – 158 с.
5. Кириченко В. В. Юр'євська школа рослинників / В. В. Кириченко, А. Д. Гуменюк, В. М. Ожерельєва: наукове видання / УААН, Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. – Х., 2008. – 255 с.
6. Напрями і результати досліджень з селекції сучасних сортів ярого ячменю / В. Т. Манзюк, М. Р. Козаченко, В. І. Васюк та ін. // Селекція польових культур: зб. наук. пр. до 100-річчя створення Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва УААН. – Х., 2008. – С.151–192.
7. Білинська О. В. Культура пияків in vitro як метод одержання вихідного матеріалу в селекції ярого ячменю / О. В. Білинська // Теоретичні основи селекції польових культур: зб. наук. пр. до 100-річчя створення Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва УААН. – Х., 2008. – С.174–186.
8. Манзюк В. Т. Ячень на Слобожанщині / В. Т. Манзюк / УААН, Ін-т рослинництва ім. В. Я. Юр'єва. – Х., 2008. – 120 с.

References

1. Korchynskiy A. A. Manziuk Vitalii Tymofiiovich / A. A. Korchynskiy // Vcheni-henetyky i selektsionery u haluzi roslinnystva / UAAN. – K.: Agrarna nauka, 2000. – Kn.4. – S.170–172. – (Ser.: “Ukrainski vcheni-ahrrarii KhKh stolittia”).
2. Bilynska O. V. Profesoru Vitaliiu Tymofiiovichu Manziuku – 80 / O. V. Bilynska // Seleksiia i nasinnystvo: mizhvid. temat. nauk. zb. / UAAN, In-t roslinnystva im. V. Ia. Yur'ieva. – Kh., 2009. – Vyp.97. – S.276–278.
3. Hurev B. P. Vklad uchjonyh instituta v razvytye sel'skokhoziaistvennoi nauky / B. P. Hurev // Seleksiya i semenovodstvo: republ. mezhd. temat. nauch. sb. / MSKh USSR. – K.: Urozhai, 1979. – Vyp.41. – S.3–13.
4. Verhunov V. A. Kharkivskiyi naukoviy tsentr z selektsii sil'skohospodarskykh kultur: istoriia ta sohodennia / V. A. Verhunov, V. P. Petrenkova, V. M. Ozherelieva: naukove vydannia / UAAN, DNSHB, In-t roslinnystva im. V. Ia. Yur'ieva. – Kh., 2007. – 158 s.
5. Kyrychenko V. V. Yur'ievska shkola roslinnnykiv / V. V. Kyrychenko, A. D. Humeniuk, V. M. Ozherelieva: naukove vydannia / UAAN, In-t roslinnystva im. V. Ia. Yur'ieva. – Kh., 2008. – 255 s.
6. Napriamy i rezultaty doslidzhen z selektsii suchasnykh sortiv yaroho yachmeniu / V. T. Manziuk, M. R. Kozachenko, V. I. Vasko ta in. // Seleksiia polovykh kultur: zb. nauk. pr. do 100-riachchia stvorennia Instytutu roslinnystva im. V. Ia. Yur'ieva UAAN. – Kh., 2008. – S.151–192.
7. Bilynska O. V. Kultura pyiakiv in vitro yak metod oderzhannia vykhidnoho materialu v selektsii yaroho yachmeniu / O. V. Bilynska // Teoretychni osnovy selektsii polovykh kultur: zb. nauk. pr. do 100-riachchia stvorennia Instytutu roslinnystva im. V. Ia. Yur'ieva UAAN. – Kh., 2008. – S.174–186.
8. Manziuk V. T. Yachmen na Slobozhanshchynе / V. T. Manziuk / UAAN, In-t rastenyevodstva im. V. Ia. Yureva. – Kh., 2008. – 120 s.

Ozhereleva V. M., candidate of Historical Sciences, leading Researcher Institute of plant growing nd. a V. Ya. Yuriev NAAS (Ukraine, Kharkiv), valentya.g100@gmail.com

V. T. Manzyuk (1929–2012): the course of life and creative development of the scientist

In the article the course of life and creative development of a famous home scientist in the field of selection and crops genetics Vitaliy Timofeevych Manzyuk is illustrated by historical and scientific analysis. Periodization of barley selection at the Institute of plant growing nd. a V. Ya. Yuriev NAAS is examined. Historically decisive role of a deputy director on scientific work of the establishment is proved. Weighty achievements of research efforts of laboratory collaborators for more than centenary period are shown.

The aim of the work is the revelation on the basis of archival documents and published scientific works of V. T. Manzyuk of his role as a scientist, popularizer and one of the organizers of the scientific supplying of agriculture running at the Institute of plant growing nd. a V. Ya. Yuriev NAAS during 1952–1998. In the work the foundation and activity of Institute of Genetics and Selection of Academy of Sciences of Ukrainian Soviet Socialistic Republic, Ukrainian scientific-research institute of plant growing, genetics and selection nd. a V. Ya. Yuriev in city Kharkiv Vitaliy Timofeevych Manzyuk is interpreted. The course of life and creative development of a famous home scientist who is famous worldwide in the field of biology and agriculture is analyzed.

V. T. Manzyuk was the last postgraduate of the academician Vasyl Yakovych Yuriev. V. T. Manzyuk's scientific achievements in the matter of creating of valuable sorts of barley were based on the improvement and development of new methods and researching of the regularities of a special genetics of barley. A number of regularities on pairs selection in hybridization, heredity and changeability of the main economically valuable symptoms of hybrids, on genetics of quantitative symptoms of barley were set up by him, methods of increasing of the effectiveness of selection were worked out. The scientist's researches in creation of valuable sorts of barley were based on the improvement and development of the new methods and researching of the regularities of a special genetics of barley. A number of regularities on pairs selection in hybridization, heredity and changeability of the main economically valuable symptoms of hybrids, on genetics of quantitative symptoms of barley were set up by Vitaliy Tymofijovych, methods of increasing of the effectiveness of selection were worked out. In the article three periods of the existence of the laboratory are distinguished. For the first 30 years of barley selection (1910–1960) 5 sorts were regionalized, during 1960–1985 – 5 sorts, in 1985–2002 – 9 sorts. And in 2002–2012 10 sorts were regionalized. These data indicate that intensity of barley selection grew notably, in spite of almost half reduction of the laboratory's collective. This was promoted by theoretical elaborations of the laboratory. The scientist is the author of 15 sorts of barley. A great merit of Vitaliy Tymofijovych is in training of young scientists.

Keywords: V. T. Manzyuk, spring barley, selection, genetics, hybridization, mutagenesis, sort.

Ожерельєва В. Н., кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник, Институт растениеводства им. В. Я. Юр'єва НААН (Украина, Харьков), valentya.g100@gmail.com

V. T. Manzyuk (1929–2012): жизненный и творческий путь учёного

Методом историко-научного анализа освещён жизненный и творческий путь выдающегося отечественного учёного в области селекции и генетики сельскохозяйственных культур Виталия Тимофеевича Манзюка. Рассмотрена периодизация селекции ячменя в Институте растениеводства им. В. Я. Юр'єва НААН. Доказано исторически решающую роль заместителя директора по научной работе учреждения. Показано весомые достижения научно-исследовательской работы сотрудников лаборатории более чем за столетний период.

Ключевые слова: В. Т. Манзюк, яровой ячень, селекция, генетика, гибридизация, мутагенез, сорт.

* * *

УДК 93/99(4/9)“1943–1968”

Гай-Нижник П. П.

доктор історичних наук, академік Української академії наук, завідувач відділом історичних студій, Науково-дослідний інститут українознавства (Україна, Київ), Hai-Nyzhnyk@ukr.net

“ПЕРЕД НАМИ ЗНОВУ І ЗНОВУ ПОСТАЄРЕАЛЬНА І ЖИВА КАРТИНА МАЙБУТНЬОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ” (ЯКУ ДЕРЖАВУ ПРАГЛА СТВОРИТИ ОУН(Б)У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1940–Х ТА У 1950/1960–ХРР.)

Висвітлюються засади моделі державного ладу в майбутній Українській Самостійній Соборній Державі та державотворча ідеологія українського націоналізму, прийняті у програмних постановках III Великого (надзвичайного) збору ОУН (С.Бандери) у 1943 році. Автор аналізує передумови і причини, що спонукали Провід ОУН до прийняття нової програми і нового бачення укладу

майбутньої української державності, а також потреби у її корегуванні на конференціях Проводу ОУН на українських землях у 1946 р., а згодом у 1950 р.

Ключові слова: ОУН(б), Бандера, Українська Самостійна Соборна Держава, український націоналізм.

25 серпня 1943 р. на Тернопільщині завершився Третій (надзвичайний) Великий збір ОУН (С.Бандери), який затвердив свої рішення як програмні постанови Організації. На з'їзді було обрано новий склад керівництва Організацією. Центральний Провід очолило Бюро Проводу, а саме: Р.Шухевич, Д.Маєвський та Р.Волошин. М.Лебідь посів посаду шефа закордонної референтури й виїхав до Західної Європи. На Волині й Поліссі рух продовжив очолювати Д.Клячківський (К.Савур), в Галичині – Р.Кравчук, в Центральній та Східній Україні – В.Кук. Службу безпеки вів М.Арсенич, а пропаганду провадив М.Прокоп [7, с.212–224].

Від попереднього (Другого) збору (1941 р.) минуло лише два роки, які стали “особливою епохою” в історії ОУН. За цей невеличкий період відбулися кардинальні зміни не лише в долі світу, європейських країн, а й в боротьбі українського народу. Не вдалося уникнути й численних жертв, зокрема й знакових для ОУН Д.Мирона–Андрія, І.Климова–Легенди, М.Лемика, С.Шерстюка, Щепанівського та багатьох інших патріотів, а провідники Організації (С.Бандера, Я.Стецько та ін.) утримувалися у німецьких концтаборах...

Сама ОУН(б) в цій кривавій круговерті також зазнала змін і, в першу чергу, переосмислення засобів, тактики і стратегії, усвідомила потребу донесення до народу оновленого, більш чіткого трактування Організацією основних засад власного бачення майбутньої Української Держави. “Нічим не замаскована гітлерівська програма поневолення та брутальна колоніальна практика, – відмічалось на Зборі, – поставила зразу цілий український народ в дуже важке становище. Нова дійсність застала всю масу, та кожну одиницю зокрема, задуматись над своїм положенням” [12, с.3]. При цьому провідники ОУН(б) розуміли й те, що сам факт існування СРСР та Червоної Армії становив реальну небезпеку повернення в Україну облудливої комуністичної пропаганди та більшовицького режиму, який “переслідуючи немовби лише окремі прошарки народу, [...] створює для решти народу фікцію мирного і спокійного життя та забріхану перспективу щастя й добробуту на майбутнє” [12, с.3–4]. Тож донесення державницької ідеології до широких мас стало для ОУН(б) не менш важливим завданням, ніж організація збройної боротьби з окупантами.

У попередні роки війни ситуацію ускладнював факт того, що Україна стала ареною запеклих боїв двох величезних за міццю військових машин та пропагандистської ескалації потужних окупаційно-імперських структур, що стало істотною перепорою для поширення української державницької ідеології. Провід ОУН(б) усвідомлював цю проблему: “Приймати в таких умовах програму української державної самостійності, це означало, за словами Міхновського, вірити “всупереч логіці фактів”. Здається, що ні один поневолений народ не мав у своїй історії такої важкої і складної ситуації” [12, с.4]. Тож у ті важкі роки суцільної бійні гігантів, репресій та розстрілів ОУН(б)

вела не лише диверсійну боротьбу з окупантами, а й намагалася відстояти моральні позиції української національної революції, тобто готувала ідеологічний ґрунт та передумови для державницької агітації та пропагандистської роботи, а також поширенням своєї організаційної мережі, яка на серпень 1943 р. (час скликання III Надзвичайного Великого збору) покрила практично усю територію України. Цей факт підтверджували й радянські спецслужби. Так, наприклад, у спецповідомленні наркома держбезпеки УРСР С.Савченка “Про діяльність бандерівського підпілля на території УРСР і Німеччини” від 24 травня 1943 р. вказувалося: “Встановлено, що ОУН розповсюдила свою діяльність по усій окупованій території України. У всі області УРСР ОУН направляє своїх емісарів, створює підпільні організації, центри і легіони, закладає склади зброї, боєприпасів і типографії, готує необхідні кадри для збройної боротьби” [14, с.159–160].

Зайняті взаємопоборюванням Німеччина та СРСР й тимчасовий відкат фронту за межі УРСР дозволили націоналістичному підпіллю накопичити сили, поширити свою присутність по усьому терені країни, а на Волині й Поліссі зосередити сили, готові виступити до активної військової дії. Крім того, на цей час ОУН(б) використало попередні роки для боротьби з конкурентами по націоналістичному підпіллю (одні з них піддавалися терору й знищенню, інші – примушувалися до співпраці на засадах підпорядкування загальному керівництву бандерівської течії ОУН), тож на той час ОУН(б) здебільшого встановило свою гегемонію на теренах національно-визвольного підпілля.

Виходячи з вищевказаного й зваживши на власні сили та на радянсько-німецький клімч на сході, в лютому 1943 р. провід ОУН(б) на своїй III Конференції, розглянув усі ці та інші військово-політичні обставини й вирішив, що настав сприятливий час для військової дії. Українська Повстанська Армія (УПА) вперше виступила потужними збройними загонами на Волині й Поліссі...

Тим часом весна 1943 р. виявила провину ОУН(б) нові тенденції у світовому горнілі: на сході Європи німецька і радянські імперіалістичні армії дійшли апогею протистояння і взаємонищення; стало зрозуміло, що поразки Вермахту сповіщають про неминучу майбутню катастрофу Райху; водночас в тому, що Червона Армія не змогла розвинути швидкого і масованого наступу після провалу німецького східного фронту на його південній смузі, оунівці побачили

ознаку того, що “ані Червона Армія, ані господарські тили СРСР не мали тоді сили для серйозніших військових дій” [12, с.7], а отже війна розхитала обидва імперські організми.

Між тим в липні 1943 р. діяльність збройних загонів УПА охопила вже 12 областей Правобережної України, в Галичині виступили збройні сили Української народної самооборони (УНС), було покладено початок формуванню кадрових армійських частин. Всією Україною почалися ширитися відомості про загальнонаціональну визвольну війну та про УПА.

З цього приводу ОУН(б) визнавав: “Факт цей вніс колосальні зміни в політичну боротьбу українського народу. Вона вступила в нову, вищу фазу. Крім радикальної зміни в тактиці, життя висунуло потребу зміни в самій організаційній структурі та в програмі ОУН” [12, с.9].

Нова дійсність і розвиток військово–політичного становища в перебігу II світової війни, зокрема й на українських теренах, не могли залишитися не поміченими й політичним керівництвом ОУН(б), а отже й не спонукати її бойовий провід до вироблення нової тактики і стратегії національно–визвольної боротьби, а політичний – до аналізу своїх попередніх позицій та поглядів і вироблення власної моделі державного устрою України, яку Організація мала б запропонувати українському народові за нових умов.

Про причини й необхідність трансформації старих ідей і прийняття нової програми один з провідних діячів ОУН(б) Л.Шанковський згадував наступне: “Виявилось, що багато з цих ідей не сприймаються українськими народними масами на Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емлях]. Українські народні маси відкидали, наприклад, рішуче провідницьку систему, бо досить вже мали провідницьких систем. Вони відкидали всякі моно партійні системи, заявляючись рішуче за демократичний устрій і за парламентарну систему, в якій могли б себе проявити різні політичні партії. Деякі світоглядно–філософські засади західноукраїнського націоналізму були тим масам просто осоружні, головне все те, що стосувалося до теорії т.зв. волонтаристичного націоналізму з його аморальністю, макеявелізмом, виключністю й жадобой влади ініціативної меншости. Українські народні маси були за етичні принципи в політиці, за високу громадсько–політичну мораль, за толерантність і гуманність. Коли мова була за самостійну Україну, українські народні маси на Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емлях] не сприймали цієї ідеї абстрактно, але дуже інтересувались її конкретним змістом. Вони бажали знати, яка буде “самостійна Україна”, який її державний і політичний устрій, як у цій самостійній Україні розв’язуватимуться соціальні проблеми, який в ній буде лад... У зустрічі з широкими українськими масами на Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емлях], в щоденній важкій підпільній діяльності, західноукраїнські націоналісти почали перевіряти те все, що було непридатне у новій дійсності... Таким чином, у новому поборницькому підпіллі творився і зростав новий ідейно–політичний зміст українського націоналізму. Остаточо цей зміст стверджено в постановках III–го Надзвичайного Великого Збору Українських Націоналістів, що відбувся в серпні 1943

року. В цьому зборі брали вже участь численні представники з Ц[ентральних] і С[хідних] У[країнських] З[емель], що мали значний, часто вирішальний голос у його рішеннях” [19, с.21–22].

Саме з цих причин та умов, що кардинально змінилися з часу початку світової війни, у серпні 1943 року ОУН С.Бандери зібрала свій Третій Великий (надзвичайний) збір, який “розглянув минулу боротьбу і розробив плани на майбутнє” [20, арк. 53]. Збір тривав на Тернопільщині з 21 по 25 серпня і його учасники усвідомлювали доленосність та переломність історичного моменту, коли “німецько–більшовицька війна докорінно змінила політичні відносини в Україні і створила нову ситуацію у політичному світі” [20, арк. 53].

Варто зауважити й на тому, що ОУН(б) визначало тогочасну глобальну бійню не як світову війну, а як Другу імперіалістичну війну, яка 1943 року вступила у свою критичну фазу. Таким чином націоналісти засвідчили, що усвідомлюють справжні цілі обох протидіючих таборів й критично ставляться до національно–визвольної риторики офіційної пропаганди як з боку Москви чи Берліна, так і з боку Лондона чи Парижа тощо. З огляду на це провід ОУН(б) передбачав, що людство перебуває “напередодні великої години національних революцій, які покладуть край злочинницьким війнам імперіалістів і зітруть з лиця землі тюрми народів – імперії” [20, арк. 53–54]. Що ж до ситуації на східному європейському фронті та становища і перспектив українців у протистоянні головних воюючих імперіалістичних держав (Німеччини та Радянського Союзу), то Великий збір ОУН(б) у своїй постанові однозначно вказав, що не плекає ілюзій щодо цілей ані А.Гітлера, ані Й.Сталіна, заявляючи: “У нових відносинах наш народ, наша земля з її багатствами стали метою обох воюючих імперіалістів і територією найзапекліших воєнних подій. Розраховуючи на власні сили, український народ бореться і бореться надалі проти двох сильних та жорстоких нападників” [20, арк. 53–54].

Відтак, зазначалося провідниками ОУН(б), “у міру того, як зростає українська сила, перед нами знову і знову постає реальна і жива картина майбутньої держави України” [20, арк. 53–54], а отже цілком природно, що Організація за нових умов боротьби, яка очевидно, мала завершитися здобуттям державності, мусила висловитися й донести до своїх членів, прихильників і до всього українського народу власне бачення її державної моделі. Тож саме вироблені III Надзвичайним Великим збором програмні рішення ОУН(б) більше, ніж до того часу, як зазначалося у самих програмових постановках, уточнювали “суспільний лад нової України”, яку планували побудувати націоналісти бандерівської течії після закінчення світової війни та краху імперських Німеччини та СРСР.

Тож, перш за все, єдиним ладом, “який дасть справедливу розв’язку національного і соціального питання у цілому світі”, була система вільних народів у власних самостійних державах та усунення національного поневолення та експлуатації одного народу іншим [20, арк. 53–54]. Саме тому, зазначалося у рішеннях Зборів, ОУН “бореться проти імперіалістів та

імперій, бо в них пануючий народ культурно, політично та економічно використовує інші народи”, зокрема проти Радянського Союзу і німецької нової Європи [20, арк. 53–54]. При цьому наголошувалося, що боротьба ця є світоглядною та ідеологічною, тобто не лише проти безпосередньо імперських державних утворень, а й проти “інтернаціоналістичних і фашистських програм та політичних концепцій, оскільки вони є загарбницьким інструментом політики імперіалістів”, а отже й проти російського комунізму і німецького націонал–соціалізму [20, арк. 53–54]. Виходячи з вищевказаного, ОУН(б) наголошувала, що усвідомлювала прихований сенс тих, хто заявляє про “звільнення” чи “брання під опіку” інших народів, бо за лукавими словами приховується огидний зміст – гноблення, насильство, пограбування.

Тож ОУН(б) відкрито заявила, що боротиметься проти російсько–більшовицьких та німецьких загарбників до того часу, поки не звільнить Україну від усіх “захисників і визволителів”, допоки не буде збудовано Українську Самостійну Соборну Державу.

У такій Українській Державі, “у якій зможуть вільно, багато і культурно жити та розвиватися селяни, робітники та інтелігенція” й у якій не буде “поміщиків, капіталістів і більшовицьких комісарів, службовців НКВС і партійних паразитів” [20, арк. 53–54]. В Українській Державі уряд вважатиме інтереси народу за свій найвищий обов’язок. “Не маючи загарбницьких цілей та поневолених чужих територій і пригноблених народів у власній державі, – зазначалося у програмових постановках Третього Надзвичайного Великого збору ОУН(б), – уряд України не затратиме часу, енергії і коштів на створення апарату гноблення”, а натомість “спрямовуватиме всі економічні ресурси та людську енергію на утворення нового державного справедливого соціального ладу, а також на економічну розбудову країни і культурний розвиток народу” [20, арк. 53–54].

Новий державний лад та нова соціальна система у відновленій Українській Самостійній Соборній Державі мали б базуватимуться на наступних основоположних принципах та засадах.

Сільське господарство. Перш за все планувалося знищення “експлуаторсько–кріпацької системи в організації сільського господарства”, тобто – примусового колгоспного способу життя. При цьому ОУН(б) наголошувало, що вихідним принципом своєї позиції щодо селянського питання, виходить з того постулату, що “земля є власністю народу” [20, арк. 53–54]. З огляду на це ОУН(б) виступатиме за безкоштовну передачу селянам західноукраїнських областей земельних володінь поміщиків, монастирів і церков. Загалом же український уряд (тобто державний уряд, створений на базі бандерівської ОУН) не буде нав’язувати селянам ніякі форми землекористування [20, арк. 53–54].

Тут, гадаю, варто доповнити зазначене роз’ясненням, зокрема щодо здавна наболілого для українського народу земельного питання, яке у програмних положеннях III Великого (надзвичайного) збору ОУН було викладено хоч і однозначно, проте надто узагальнюючими тезами. Утім бачення цієї сфери державного будівництва керівництвом ОУН(б) напередодні III Великого збору було оприлюднено 15

серпня 1943 р. К.Савуром(Д.Клячківський) у його “Розпорядженні в справі землеволодіння” від імені Головного командування УПА як найвищої й водночас суверенної влади на звільнених землях України [3, арк. 1; 17, арк. 1, 14]. Ось його основні засади:

– усі землі з їхніми водами, надземними та підземними багатствами України ставали власністю українського народу;

– на усіх звільнених від німецьких і радянських окупантів землях “принципово” скасовувалася колгоспна система, а натомість впроваджувалася приватна селянська власність;

– усі землі колишніх землевласників (фільварків) і землі колишніх польських колоністів мали перейти у власність українських селян;

– розподіл колгоспів і радгоспів, фільварків і господарств колишніх польських колоністів, приватну власність між одноосібниками, безземельними й малоземельними господарствами мусіло б здійснюватися місцевою цивільною управою, затвердженою УПА, та земельними комісіями, що мали бути обрані загальними зборами;

– нормою наділу для одноосібних приватних господарств могла бути така кількість землі, яка, з одного боку, давала би можливість вести самозабезпечене господарство, а з іншого – аби наділ міг би оброблятися силами цієї родини;

– якщо більша частина колгоспників не забажала би розділу колгоспу на приватні одноосібні господарства, то їм залишалося б колгоспне господарювання на артільних засадах (такий колгосп ставав би також і винятковою власністю його членів);

– машинно–тракторні станції (МТС) планувалося перетворити на загальну власність певного району, котрий обслуговувався б на артільних засадах;

– приватні землі селян української та інших національностей, що загинули під час військових дій, або ж були закатовані більшовиками, німцями чи поляками, віддавалися б у спадок їхнім родичам до 4–го покоління, а коли б таких не було – найбільш бідним селянам тієї місцевості;

– земля, як найбільше багатство українського народу, не мусила б порожніти, а мала оброблятися й засіватися (слідкувати за цим були зобов’язані господарські управи);

– усі ліси та води оголошувалися складовими спільної власності українського народу, користування ними мала встановлювати громадська управа, а господарство провадити Дирекція лісів [3, арк. 1; 17, арк. 1, 14].

Промисловість і робітнича політика. Важка промисловість мала стати національно–державною, а дрібна– кооперативно–громадською власністю. При цьому робітники братимуть участь у керівництві заводами, а принцип управління буде “фаховий”. В державі передбачалося встановлення загального 8–годинного робочого дня. Понаднорма ж праця могла бути виключно добровільною, “як і кожна праця взагалі”, а робітник у такому разі мав би отримувати за нею окрему платню. Загалом же оплата праці робітників прибуткових підприємств повинна бути справедливою, тобто такою, якої вистачатиме “для забезпечення матеріальних та духових потреб цілої його сім’ї” [20,

арк. 53–54]. При річних підрахунках доходів підприємств кожен робітник мав би отримувати: на кооперативних підприємствах – дивіденди (річна частка чистого доходу, що йому належить), на національно-державних підприємствах – премію. В державі буде оголошено свободу праці, вільний вибір професії і місця роботи, свободу робітничих спілок, скасовано так звану стаханівську систему, соціалістичні змагання та відмінено підвищення норм та інших видів експлуатації працюючих.

Ремісництво також мало отримати вільний вибір, а ремісники – право добровільного об'єднання у великі майстерні (артілі) та право вийти з майстерні (артілі) й індивідуально виконувати ремісничу діяльність і вільно розпоряджатися своїми доходами (заробітками).

У гендерній та сімейній політиці ОУН(б) виступала за “повну рівність жінки з чоловіком в усіх громадянських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на фізичнолегшу роботу, щоб жінка не шукала заробітку на праці в шахтах, рудниках та інших тяжких промислах і внаслідок цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства” [20, арк. 54]. Батько родини, окрім звичайної загальної винагороди за виконану роботу, мав би одержувати надбавку на утримання своєї дружини та неповнолітніх дітей. Лише за таких обставин, зауважувалося III Великим збором, жінка зможе виконувати важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері та виховательки молодого покоління.

Освітні засади та молодіжна політика. ОУН(б) прагнула, аби в новоствореній Українській Державі було обов'язкове відвідування дітьми середньої школи. При цьому піднесення освіти й культури широких народних мас передбачалося шляхом розширення мережі шкіл, видавництва, бібліотек, музеїв, кінотеатрів, театрів тощо. Водночас мала бути більш розгалужена система вищої та середньої спеціальної освіти, постійно збільшуватися кількість висококваліфікованих кадрів у всіх сферах життя. В Українській Державі мав бути забезпечений вільний доступ молоді до усіх вищих навчальних закладів, а студенти – стипендією, матеріальною допомогою, житлом та засобами навчання. Державою мав гарантуватися всебічний гармонійний розвиток молодого покоління (моральний, духовний і фізичний) та “вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства” [20, арк. 54].

Працююча інтелігенція повинна користуватися державною пошаною й отримати такі моральні умови праці, щоб інтелігент, “будучи цілком спокійний про завтрашній день та про долю сім'ї, міг віддатися культурно-творчій праці, мав потрібні умовини для праці над собою, постійно збагачував свої знання та підвищував свій розумово-культурний рівень” [20, арк. 54].

Охорона здоров'я та соціальне страхування. Згідно з планами ОУН(б) в майбутній Українській Державі мало б бути запроваджено повне страхування старості всіх працюючих, а також страхування від хвороби і нещасного випадку (каліцтва). Серед основних заходів з охорони здоров'я пропонувалися: розширення мережі лікарень, санаторіїв, будинків відпочинку, а також збільшення різновидів лікарських професій. Працюючі

мали отримати право на безоплатне користування всім обладнанням з охорони здоров'я. Для дітей і молоді передбачався особливий державний захист, збільшення чисельності дитячих садків, санаторіїв, таборів відпочинку та спортивних організацій. Усі діти та молодь повинні були б бути охоплені державними закладами опіки та виховання.

ОУН(б) бачила майбутню державу Україна без офіційного насадження світоглядних доктрин і догм. В державі мала б бути гарантована свобода друку, слова, думки, переконань, віри і світогляду, а також вільне віросповідання і відправлення релігійних обрядів (вільне визнання і виконання культів), які не суперечать загальній (громадській) моралі [20, арк. 55]. В новій державі також буде втілено принцип “відокремлення церковних організацій від держави” [12, с.17]. Націоналісти-бандерівці виступали “за культурні взаємини з другими народами, за право виїзду громадян за кордон для навчання, лікування та пізнання життя й культурних надбань других народів” [20, арк. 55], а також за повне право національних меншин плекати власну національну культуру.

Нову звільнену країну ОУН(б) бачило як державу рівності усіх громадян України незалежно від їх національності у всіх державних правах та обов'язках, з гарантованим правом на працю, заробіток і відпочинок. Державу, в якій пануватиме вільна культура, героїчна високодуховна мораль, загальна солідарність, дружба, дисципліна та згідність [20, арк. 55].

Принагідно зауважу, що це програмне бачення майбутніх засад Української Самостійної Соборної Держави практично без змін стало наріжним каменем агітаційної літератури та пропаганди й Української Повстанської Армії, політичний та воєнний провід в якій на той час вже був зосереджений в руках політичного і бойового проводу ОУН(б). Так, наприклад, в пропагандистсько-інформаційній брошурі “За что ведёт борьбу Украинская Повстанческая Армия (УПА)?”, виданій у вересні 1944 р. російською мовою у Києві під гаслом “Смерть гитлеровско-сталинским оккупантам!” мета боротьби УПА цілковито збігалася із програмними постановами серпневого (1943 р.) Третього (надзвичайного) Великого збору ОУН(б) [8]. Втім, у цьому нема нічого дивного, адже на той час ОУН(б) вже зуміла захопити провід в УПА (якими методами та засобами – питання окремого аналізу) й сама Організація відверто безапеляційно визначала, що саме ОУН є єдиний (“одинокий”) “керівник революційно-визвольної боротьби” [12, с.12, 22].

Тож щодо політичної програми, III Великий (надзвичайний) збір ОУН(б) мав розв'язати “три основні питання ідеологічної натури – питання нації, суспільности і держави” [12, с.9]. Нація є найвищою органікою людської спільности й саме тому в основу політичного ладу було покладено національний принцип. Тривким і справедливим може бути той лад, що базується не на доктринерських тезах, а на одвічних законах життя, а отже “система вільних народів і самостійних держав – це одинока і найкраща розв'язка питання порядку в світі”. Українська Держава в моделі, пропонуваній нації ОУН(б) мала бути унітарною, соборною державою, в якій усі громадяни, незалежно

від національної приналежності та віросповідання, були б рівними перед законом та мали б рівні права.

Водночас той проект державної моделі засвідчив не лише відкинення націоналістами–бандерівцями комуно–радянських принципів господарчої організації суспільства, а й заперечення капіталістичного шляху розвитку економічних взаємин; натомість визнавалася як колективна, так і індивідуальна власність, а загалом в державі домінантною мала б стати національно–державна власність у промисловості (великий бізнес), кооперативно–колективна для середнього бізнесу та усі види власності й організації справи для малого бізнесу, ремісництва та селянського господарства.

Вищезазначене свідчить, що в економіці провідні діячі ОУН(б) були прихильниками соціалістичних господарчих теорій, декларації яких сприяли також загальне захоплення на той час ідеями соціальної рівності та побудови безкласового суспільства, а свобода господарчої ініціативи обмежувалася б вимогами соціальної справедливості, суспільної рівноваги та державного планування тощо.

Принагідно зауважу, що соціалістичну спрямованість соціально–економічної програми ОУН(б) було помічено й радянською розвідкою (зокрема її фронтовими політичними управліннями). Так, наприклад, начальник політуправління І Українського фронту генерал–майор С.Шатілов повідомляв, між іншим, у цілком таємному політдонесенні від 8 березня 1944 р. “про діяльність українських націоналістів у західних районах України”, що III надзвичайний з’їзд ОУН в серпні 1943 р. прийняв програму Організації, де “демагогічно викладаються деякі соціалістичні принципи й рішучо відкидається радянська система та створені нею державні, політичні, господарські і культурні форми управління” [16, арк. 198–211].

Ось як визначав свою позицію у цій сфері сам провід ОУН(б) у 1943 році: “Історичну еволюцію нації в монолітну суспільність хоче ОУН прискіпати шляхом знищення всіх економічних і соціальних нерівностей. Вважаємо, що в сучасну історичну добу є всі дані для побудови такого економічного ладу, який дасть рівні шанси праці, заробітку всім громадянам. Знищуючи всі форми експлуатації клясикасною, створимо в Україні справедливий суспільний лад.

Тільки при такому суспільному ладі буде запорука, що державна влада не стане на службі одній клясі, буде організуючим, плануючим і керуючим органом цілого народу.

Ідеалом нової суспільності є вільна одиниця. Вільний почин людини буде основною рушійною силою суспільного життя. Але цей вільний почин може йти тільки в суспільному напрямі і не сміє в жодному разі йти по лінії шкурницьких інтересів та в результаті вести до визиску інших “вільних” людей, подібно як це буває в умовах капіталізму” [12, с.10].

В програмових засадах бачення ОУН(б) моделі майбутньої Української Самостійної Соборної Держави від 1943 р. відсутніми були питання конституціоналізму, парламентаризму, виборчої та політичної систем, адміністративної та судової організації влади тощо, проте слід зважувати на буремність часу (коли та за яких умов готувалися прийняті Великим збором постанови) й зауважити на

тому, що керівництво ОУН(б) прагло у той конкретний історичний період визначитися й донести до народного загалу своє бачення держави та суспільно–господарчого ладу в ній саме з тих нагальних питань, які найбільше викликали зацікавленість людності і були затребувані на відповіді тогочасними широкими народними масами.

Разом з тим, хоча бандерівська ОУН, як єдиний (“одинокий”) “керівник революційно–визвольної боротьби”, жорстоко оберегала своє становище гегемона, тим не менш 1943 р. її провід, вочевидь прагнувши спростувати закиди інших українських партій та організацій у намірах узурпувати не лише керівництво в УПА та у національно–визвольному спротиві, а й встановити диктатуру у майбутній державі, заявив, що “ОУН не бореться за Україну для себе, вона не бореться за владу на Україні ані за форму влади”, додаючи, що “про владу і її форму буде рішати сам нарід і його найкращі представники” [12, с.12, 22].

Варто також пам’ятати, що й самі творці програмових постанов усвідомлювали невичерпність та незакінченість проекту від ОУН(б) щодо запропонованої моделі майбутньої Української Держави. “Постанови ці – це здобуток нашої політичної теорії і практики останніх двох років. Вони являються конкретним оформленням ідеї майбутньої української держави. Життя і дальша боротьба принесуть нові здобутки, вони дадуть можливість оформити програму ще більш чітко й детально” [12, с.10–11].

Певні уточнення й доповнення були задекларовані вже за рік, в липні 1944 р., у Відозві ОУН(р) /тобто – бандерівської/ до українського народу у зв’язку зі створенням Української Головної Визвольної Ради (УГВР). В ньому, зокрема, заявлялося, що ОУН бореться за Українську Державу, в якій був би дійсно “народний демократичний устрій” і справедливий соціальний лад, а також такий політичний лад, котрий забезпечував би владу за народом “шляхом справжніх вільних виборів до усіх державних органів влади від найвищих до нижчих”, який гарантував би усі права та свободи людини і громадянина без різниці раси, національності, релігії та політичних переконань [1, арк. 208–215]. Далі у Відозві проголошувалися вищенаведені тези, прийняті 21–25 серпня 1943 р. на III Великому (надзвичайному) зборі ОУН й подавався заклик до народу підкорятися справжньому українському парламентові та урядові – УГВР тощо.

Ці ж постулати було підтверджено й у Декларації Проводу ОУН(б), видану в травні 1945 р. у зв’язку із закінченням Другої світової війни. Щодо основ державного будівництва було, зокрема, зазначено, що: революційна боротьба продовжується в загальному фронті пригнічених народів; державне будівництво опиратиметься на революційні національні сили; прогресивна програма державної моделі, що є синтезом усіх здорових соціальних надбань минулого та тогодення, сміливо вказує народові шляхи нового змісту державного життя і нового типу безкласового суспільства, яке, як наголошувалося, є метою соціальної перебудови й найбільш прогресивним шляхом [4, арк. 370–386].

Тим не менш, повоєнне життя змушувало вносити певні корективи як щодо діяльності революційно–визвольного підпілля в Україні, так і щодо окремих

ідеологічних засад діяльності ОУН. В листі “Другу Шухевичу (“Туру”) і друзям” від 18 листопада 1945 р. С.Бандера, після ґрунтовного аналізу міжнародної ситуації та становища Організації й загального антибільшовицького фронту, закликав побратимів у Краї боротися, перш за все, за душу людини, за маси, за доступ і вплив на них, не дати себе вирвати з життя мас, не вийти з життя у “безпечний ліс”, позаяк там політична, а далі остаточна смерть. Він підкреслював, що політичний зміст – це душа і золото нашої революції. Виходячи з вищевказаного, С.Бандера вказав на необхідності розпочати підготовку до скликання нового Великого збору Організації, на якому варто було б внести певні зміни чи доповнення до політичної та соціальної програми тощо [6, арк. 154–163]. Цю свою думку С.Бандера продовжив й у листі від 20 грудня 1945 р. до членів Проводу ОУН в Україні щодо проведення IV Великого збору Організації на якому, між інших, слід було б устійнити загальну програму четвертих зборів [5, арк. 23–27].

Відтак окремі уточнення й доповнення щодо тактики і стратегії боротьби були внесені на Конференції Проводу ОУН на українських землях в червні 1946 р., а потім у 1950 р. щодо політичних, державно–устрєсових і соціальних питань [15].

Певною мірою уточнення щодо бачення бандерівською ОУН засад і основ майбутньої Української держави можна також побачити й в агітаційній брошурі референта пропаганди окружного проводу ОУН(б)Дрогобиччини В.Рамзенка (Я.Богдана) “Чому ми за Українську Самостійну Соборну Державу (УССД)”, написану в червні 1949 р. й видану у 1951 році. В.Рамзенко не був провідним ідеологом Організації, а отже оперував офіційними ідеологічними, світоглядними та державотворчими постулатами і баченнями ОУН(б).

Найперше роз’яснювалося гасло “Україна для українців!”. Зокрема зазначалося, що “національна держава як організація обіймає один, звичайно цілий, народ”, який цю організацію й створює сам для себе, а отже ОУН(б) виступає проти багатонаціональних держав–імперій [13, с.2]. А це означало, що усі установи держави мали б бути тільки українські: “Парлямент – найвище народне представництво і найвища народна влада – має складатися з українців, і то таких, що їм найбільше лежить на серці лише добро цілого українського народу”; “міністрами мають бути також українців і такі самі, як посли до парламенту”; армія має складатися з українців, як, власне й суди, прокуратура, учительство та, загалом, українці мають займати усі ділянки державного життя [13, с.4]. При цьому зауважувалося, що “в українській державі напевно будуть національні меншості (росіяни, поляки і ін.)”, яким забезпечуватиметься рівні з українцями права та обов’язки “тільки під умовою, що вони не будуть діяти на шкоду українському народові і його державі” [13, с.5].

Соборництво Української Держави полягало з вихідного правила: її кордони повинні “розтягатися на всі українські етнографічні землі, тобто всі ці землі, що на них від віків суцільною масою живе український народ” (в т.ч. українські регіони, що були прилучені до Польщі, Румунії, Білоруської РСР, Російської РФСР,

зокрема й Лемківщина, певні райони Курщини, Кубань, Крим тощо – “на своїй землі від Дону аж поза Сян”) [13, с.7–8, 13, 15].

Українська держава не могла входити до міждержавних союзів (спілок), тобто мусила б дотримуватися нейтрального статусу (“українському народові не можна входити у ніякі союзи – федерації”). Така позиція обумовлювалася побоюванням потрапити під вплив чи підпорядкування більш потужніших держав–сусідів тощо, а відтак усі контакти з іншими народами і державами могли розглядатися лише на підставі як “рівні з рівними” [13, с.6–7].

Найнагальнішими перетвореннями у найближчій перспективі по відновленню української державності передбачалися: державна власність на велику промисловість, кооперативно–громадська – “на промисловість дрібнішу” і приватна – на дрібну торгівлю (“це забезпечить український народ перед витворенням у його середині кляси капіталістів”) [13, с.26–27]. Як і в програмі III Великого (надзвичайного) збору ОУН(б), планувалися: участь робітників в управлінні підприємствами; вільна праця і вільний вибір праці; знищення усіляких видів експлуатації (в т.ч. стаханівщини, соцзмагань тощо); достойна зарплата, свобода профспілок; знищення колгоспного ладу (розподіл колгоспів); безкоштовна передача землі у власність селянам у формі одноосібних трудових господарств (з обмеженням обсягу землі в одних руках при одноосібній системі господарювання аби “не допустити до витворення експлуаторських груп”) тощо [13, с.26–27].

Рівночасно підтверджувалося плани здійснення широкої, справжньої демократії і суспільної справедливості, вільних виборів, свободи преси, слова, зборів, громадських і політичних організацій, незалежних народних судів, вільного виїзду за кордон та забезпечення прав національним меншинам [13, с.27].

Власне сам провідник ОУН С.Бандера щодо власного бачення форми та устрою Української Самостійної Соборної Держави у травні 1950 р. в одному з інтерв’ю на запитання який державний лад має намір встановити ОУН, відповів, що: ОУН домагається встановлення демократичного ладу і соціальної справедливості; в Українській Державі сам український народ повинен вирішувати вільним волевиявленням питання державного та суспільного ладу; держава має встановити вільний розвиток усіх галузей життя – релігії, культури, господарської діяльності; вона забезпечить всебічну особисту свободу і справедливість для усіх для усіх громадян України; свободу індивідуальної та об’єднаної діяльності у всіх громадсько–політичних, господарських, культурних та інших галузях життя [11, с.4]. Пізніше, 1954 р., в інтерв’ю німецької радіостанції в Кельні С.Бандера підтвердить ці принципи, сказавши, що метою ОУН є “відновлення Самостійної Української Держави в національних етнографічних кордонах з демократичною системою урядування, яка гарантувала б всім громадянам України демократичні свободи в усіх ділянках життя, а головню в ділянці духового, культурного, політичного і соціального буття” [9; 10].

Основи державного ладу УССД, вироблені 1943 року залишалися ключовими у програмі та ідеології ОУН(б) аж до 1968 року. Питання їхнього перегляду і коригування за нових умов час від часу поставало від закінчення світової війни. У листі до голови (“Леміша”) та членів Проводу ОУН в Україні навесні 1951 р. С.Бандера з цього приводу пояснював: “Великий Збір встановляє обов’язкові ідеологічні, програмові й політичні засади, які нормують становище, діяльність і політику цілої Організації, всіх її клітин і членів. Великий Збір може переглядати і змінити попередньо устійнені засади й формули, кожна концепція, проект таких ревізій, змін чи доповнень, виринаючи в Організації, має відразу русло і перспективу вирішення – видвиження на Великому Зборі ОУН. В між часі, поміж В. зборами обов’язуючі постанови в програмових і політичних питаннях дають рямці, в яких замикаються вияв думки Організаціі назовні. Все, що поза ті рямці переходить, може мати характер тільки внутрішньої дискусії” [2, арк. 389–422].

Що ж до перегляду програми, то С.Бандера вказував: “ІІІ Н[адзвичайний] В[еликий] З[бір] ОУН відбувався на У[країнських] З[емлях], в умовинах підпілля. Очевидно, не кожний В.Збір повинен переглядати програму ОУН, алевіндає можливість і нагоду, коли виринає потреба. [...] Зайво писати про те, що програмові й політичні питання вимагають необхідного перегляду і нових вирішень. Це, що останні обов’язуючі рішення в тій матерії походять ще з [19]43 р., є великою слабкістю Організації. ІІІ Н[адзвичайний] В[еликий] З[бір] відбувався в цілком іншій світовій ситуації, ніж тепер, положення на У[країнських] З[емлях] було цілком інше, інший розклад фронтів нашої боротьби. Які б то не були досконалі Постанови ІІІ Збору, то все ж таки на них дуже сильна відпечаток тої дійсності, якої вже немає, а те, що сьогодні домінує там, не могло бути відбите з такими наголосами, як це потрібне тепер. Теж думка Організації за той час не в одному питанні поглибилась, поширилась. А найважливіше те, що сучасна боротьба й загальна ситуація серед якої діємо, видвинула нові проблеми, маємо проти себе деякі нові сили й течії.

...Програмові постанови з ІІІ Н[адзвичайного] В[еликого] З[бору] ОУН на тепер вже не сповняють тої ролі в такій мірі, як це потрібне. Хоча б тому, що в них є багатотакое, що вже стало анахронізмом і акценти в них вже не цьогочасні, поминаючи питання самого змісту деяких положень. Довкруги програмових постанов ІІІ Н[адзвичайного] В[еликого] З[бору] створилась нездорова атмосфера, невласливе трактування. Найконечніші поправки приходиться робити у формі інтерпретацій, доповнень і уточнень. Таким чином, попадаємо в стиль англійського консерватизму, де нічого не змінюють тільки “доповнюють і уточнюють”. Цей стиль недолиця ОУН” [2, арк. 389–422]. При цьому С.Бандера визнав, що в Організації склалася нездорова ситуація, коли частина її членів сприймають постанови ІІІ Надзвичайного Великого збору 1943 р. як догму, вимагаючи чіткого їх дотримання, що, власне, відповідало Статуту ОУН.

Тож знову нові умови життя та діяльності вимагали від ОУН(б) нових змін та корегувань. Тим не менш, настанови й проект моделі майбутньої Української

Самостійної Соборної Держави, вироблені на ІІІ Великому (надзвичайному) зборі ОУН(б) на понад як два десятиліття стали стержневими у державницькій ідеології Організації Українських Націоналістів (революційної) під проводом С.Бандери. Вони були визначальними, світоглядними та державотворчими основами ідеології бандерівської ОУН аж до її ІV Великого збору, що відбувся 1968 р. і вніс корективи та доповнення до ідеологічних засад, встановлених ІІІ Великим (надзвичайним) збором 1943 р. [18, с.3].

Значення державотворчих та світоглядних постанов ІІІ Великого (надзвичайного) збору (із корегуваннями на конференціях Проводу ОУН на українських землях в червні 1946 р., а потім у 1950 р.) для поширення впливу та історії розвитку ОУН(б) важко переоцінити. Зміни у програмі та нові акценти у баченні засад побудови Української Самостійної Соборної Держави були зумовлені не лише внутрішніми українськими та зовнішніми військово–політичними обставинами, але й необхідні були самій Організації Українських Націоналістів бандерівського крила, яка набирала нових сил, яка почала активно опановувати центральні та східні українські землі й яка життєво потребувала оновленої ідеології та оновленого державобачення за нових умов на тепер вже загальноукраїнському (загальнонародному) обширі своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Галузеви державний архів Служби безпеки України. – Ф.13. – Спр.372. – Т.35.
2. Там само. – Ф.13. – Спр.372. – Т.41.
3. Там само. – Ф.13. – Спр.372. – Т.48.
4. Там само. – Ф.65. – Спр.27314. – Т.2.
5. Там само. – Ф.65. – Спр. С–9079 (т.Херсон).
6. Галузеви державний архів Служби зовнішньої розвідки України. – Спр.10876. – Т.1.
7. 3 програмних постанов ІІІ Надзвичайного Великого Збору ОУН (С.Бандери) 21–25 серпня 1943 р. // ОУН і УПА в 1943 році: Документи. – К., 2008.
8. За что ведёт борьбу Украинская Повстанческая Армия (УПА)? – К., 1944.
9. Інтерв’ю німецької радіосистемі Степаном Бандерою з 1954 р. // Гомін України (Торонто). – 1955. – Ч.1–2 (294–295). – 7 січня.
10. Інтерв’ю німецької радіостанції в Кельні зі Степаном Бандерою // Шлях Перемоги. – 1954. – Ч.43, 44.
11. Інтерв’ю Провідника ОУН Степана Бандери // Гомін України. – 1950. – №19 (54). – 20 травня.
12. Постанови ІІІ-го Надзвичайного Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в днях 21–25 серпня 1943 р. – Б.м., 1943.
13. Рамзенко В. Чому ми за Українську Самостійну Соборну Державу (УССД) / В.Рамзенко. – К.; –Льв.: Друкарня ОУН ім. полк. Шелеста, 1951.
14. Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939–1959). – К., 2009. – Т.1.
15. Сурма. – 1950. – №25. – листопад.
16. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації. – Ф.32. – Оп.11289. – Спр.587.
17. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.48.
18. Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). – Другий том. – Б.м., 1972.
19. Шанковський Л. Похідні групи ОУН / Л.Шанковський. – Мюнхен: Український самостійник, 1959.
20. Bundesarchiv–Militärarchiv (BArch–MA) in Freiburg im Breisgau. – Ф. RW–5. – Спр.464.

References

1. Galuzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. – F.13. – Spr.372. – T.35.

2. Tam samo. – F.13. – Spr.372. – T.41.
3. Tam samo. – F.13. – Spr.372. – T.48.
4. Tam samo. – F.65. – Spr.27314. – T.2.
5. Tam samo. – F.65. – Spr. S–9079 (t.Kherson).
6. Galuzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby zovnishnyoi rozvidky Ukrainy. – Spr.10876. – T.1.
7. Z programnykh postanov III Nadzvychaynogo Velykogo Zboru OUN (S.Bandery) 21–25 serpnya 1943 r. // OUN i UPA v 1943 rotsi: Documenty. – K., 2008.
8. Za chto vedet borbu Ukrainskaya Povstancheskaya Armiya (UPA)? – K., 1944.
9. Interv'yu nimetskoj radiovysylni zi Stepanom Banderoyu z 1954 r. // Gomin Ukrainy (Toronto). – 1955. – Ch.1–2 (294–295). – 7 sichnya.
10. Interv'yu nimetskoj radiostantsii v Kelni zi Stepanom Banderoyu // ShlyakhPeremogy. – 1954. – ChCh.43, 44.
11. Interv'yu Providnyka OUN Stepana Bandery // Gomin Ukrainy. – 1950. – №19 (54). – 20 travnya.
12. Postanovy III-goNadzvychainogo Velykogo ZboruOrganizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv, scho vidbuvsya v dnyakh 21–25 serpnya 1943 r. – B.m., 1943.
13. Ramzenko V. Chomu my za Ukrainku Samostiynu Sobornu Derzhavu (USSD) / V.Ramzenko. – K.; –Lv.: Drukarnya OUNim. polk. Shelesta, 1951.
14. Stepan Bandera u dokumentakh radyanskykh organiv derzhavnoi bezpeky (1939–1959). – K., 2009. – T.1.
15. Surma. – 1950. – №25. – lystopad.
16. Tsentralnyi arkhiv Ministerstva obrony Rossiyskoi Federatsii. – F.32. – Op.11289. – Spr.587.
17. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyschykh organiv vlady i upravlinnya Ukrainy. – F.3833. – Op.1. – Spr.48.
18. Chetvertyi Velykiy Zbir Organizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv (OUN). – Drugyi tom. – B.m., 1972.
19. Shankovskiy L. Pokhidni grupy OUN / L.Shankovskiy. – Munkhen: Ukrainskyi samostiynyk, 1959.
20. Bundesarchiv–Militärarchiv(BArch–MA) inFreiburg im Breisgau. – F.RW–5. – Spr.464.

Hai–Nyzhnyk P. P., Doctor of Historical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Head of the Department of Historical Studies, Research Institute of Ukrainian history (Ukraine, Kyiv), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

“Before us again and again and there is a real tableau future state of Ukraine” (by the state wished to create OUN(b) in the second half of 1940 and in 1950/1960)

In the article, a model of the state system in the future Ukrainian Independent State and state ideology of Ukrainian nationalism adopted in program regulations III the Great (emergency) collection OUN (Bandera) in 1943. The author analyzes the background and reasons for the OUN wires to the new program and a new vision of the future structure of Ukrainian statehood, and the need for amendments to its conferences OUN in Ukrainian lands in 1946 and later in 1950.

Keywords: OUN(b), Bandera, Ukrainian Independent State, Ukrainian nationalism.

Гай–Нижнык П. П., доктор исторических наук, академик Украинской академии наук, заведующий отделом украинских студий, Научно–исследовательский институт украиноведения (Украина, Киев), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

“Перед нами вновь и вновь встает реальная и живая картина будущего государства Украины” (какое государство стремилось создать ОУН(б) во второй половине 1940–х и в 1950/1960–х гг.)

Отражаются основы модели государственного строя в будущем Украинской Самостоятельной Соборной Державе и государственная создающая идеология украинского национализма, принятые в программных постановлениях III Большого (чрезвычайного) собрания ОУН (С.Бандеры) в 1943 году. Автор анализирует предпосылки и причины, которые склонили Руководство ОУН к принятию новой программы и нового видения уклада будущей украинской государственности, а также потребности в её корректировке на конференциях Руководства ОУН на украинских землях в 1946 г., а потом в 1950 г.

Ключевые слова: ОУН(б), Бандера, Украинская Самостоятельная Соборная Держава, украинский национализм.

* * *

УДК 94(477.8)

Капітан Л. І.
доктор історичних наук, доцент, завідувач
кафедрою суспільних дисциплін,
Мукачівський державний університет
(Україна, Мукачеве), kahitan1007@gmail.com

ЭТНОКОНФЕСІЙНІ ПРОЦЕСИ НА ЗАКАРПАТТІ У 1944–1964 РР.

Представлено комплексне дослідження суспільно–політичних і етноконфесійних процесів у Закарпатті другої половини 1940–х – першої половини 1960–х рр. На основі об'єктивного аналізу різноманітних джерел, близькість з яких до наукового обігу вводиться вперше, і досягнень історіографії ґрунтовно висвітлюється панорама релігійного життя населення краю у досліджуваній період на тлі політики радянзації; характеризуються основні напрями релігійної політики нової адміністрації у регіоні, феномен “берієвської відлики” 1953 р.; з'ясовуються особливості регіональної політики місцевої адміністрації щодо угорського населення області; уроки Угорської революції 1956 р.; відстежено ідеологічно пропагандистську складову владної кампанії щодо ліквідації Греко–католицької церкви Закарпаття, зміни у національній самосвідомості різних верств кліру й вірників ГКЦ, особливості процесу переходу від статусу домінуючої конфесії до нелегального становища; реконструйовано особливості політики влади щодо Римо–католицької церкви регіону у ширшому контексті неоголошеної війни керівництва СРСР проти Ватикану як “центру світової реакції”; окреслено стратегію виживання за нових умов Реформатської церкви Закарпаття, індивідуальну поведінку її керівництва та вірних. Серед обвинувачень, які висувалися радянськими репресивними органами на адресу католицьких священнослужителів переважало інкримінування “антирадянської політичної діяльності” за часів Чехо–Словаччини чи Угорщини, участь у політичних партіях різного спрямування, підтримці адміністрації А. Волощина. Зазнали репресій й рядові віруючі, які брали на себе сміливість відверто відстоювати право на існування своєї конфесії. Доведено, що вістря антирелігійної політики, в першу чергу, спрямовувалося проти Греко–католицької церкви краю.

Ключові слова: Закарпаття, післявоєнний період, комуністична партія, радянська влада, суспільно–політичне життя, греко–католицька церква, римо–католицька церква, реформатські єрамади, етнокультурні трансформації.

З приєднанням Закарпаття до УРСР та СРСР виразною ознакою життя краю стала потужна ідеологізація усіх сфер суспільно–політичного життя й навіть побуту краян. Почалося заслуховування, вивчення й обговорення ідеологічних постанов ЦК ВКП(б) – ЦК КП(б)У. Одним з перших “священних обов'язків” кожного комуніста й позапартійного службовця стало знання сталінського “Короткого курсу історії ВКП(б)”, праць Й. Сталіна з питань мовознавства чи економічних проблем соціалізму в СРСР. Закарпатська інтелігенція долучалася до боротьби з “безродними космополітами”, “агентурою Ватикану”, “схиллянням перед Заходом”, “вейсманістами–менделістами”, різними формами ухиляння від “щасливого радянського повсякдення” тощо. Противника вишукували серед представників колишніх чеських або угорських політичних партій, осіб, які були активістами українського руху у Закарпатті, належали до урядовців Карпатської України або ж мали (принаймні умоглядні) зв'язки з підпіллям ОУН, УПА у Західній Україні. Звичною формою повсякденного життя стали партійно–політичні засідання антирелігійного спрямування, збори, наради активу, гуртки політичної самоосвіти, обов'язкові виступи в обговоренні актуальних питань – відмовчування викликало підозру у політичній нелояльності.

Угорське населення стало об'єктом репресивних дій нової влади. Друга за чисельністю національна група краю постійно перебувала у полі зору обласної компартійної адміністрації і правоохоронних органів, які формували політику щодо угорців Закарпаття за погодженням, а то й за безпосередніми вказівками республіканського компартійного керівництва. Крім